

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМИ «НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА» ТА МЕТОДИКА МІЖКРАЇНОВИХ ЗІСТАВЛЕНЬ

Вдосконалено підхід до визначення співвідношення факторів та результатів формування конкурентоспроможності, запропоновано модель формування конкурентоспроможності системи «національна економіка», здійснено обчислення і порівняння індексів конкурентоспроможності національних економік на основі розробленої методики, що ґрунтується на показниках експортної конкурентоспроможності та усталеності економічного зростання.

Усовершенствован подход к определению соотношения факторов и результатов формирования конкурентоспособности, предложена модель формирования системы «мировая экономика», проведены расчет и сравнение индексов конкурентоспособности национальных экономик на основе разработанной методики, основанной на использовании показателей экспортной конкурентоспособности и устойчивого экономического роста.

The approach to defining correlation between the determinants and the results of competitiveness is improved, the model of creation of the system «the national economy» is proposed, the calculation and comparing the levels of competitiveness of national economies by using the method created by the author that is grounded at the indexes of export and sustainable development.

конкурентоспроможність, фактори конкурентоспроможності, модель формування конкурентоспроможності, індекс міжнародної конкурентоспроможності, рейтинг

В умовах посилення економічної нестабільності та невизначеності сучасного глобалізованого конкурентного середовища, формування конкурентоспроможної економіки постійно визначається серед пріоритетних завдань соціально-економічної політики держави, визначених урядовими програмами та документами. Завдання розбудови в Україні інноваційної моделі, її економічного і соціального розвитку, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки покладено в основу Стратегії економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) «Шляхом європейської інтеграції» [1], проекту «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів» як базовий принцип стратегічного курсу держави.

Таким чином, дослідження конкурентоспроможності набуває нового змісту. Це втілюється в необхідності подальшої розбудови теоретично-методологічних засад конкуренції та конкурентоспроможності на основі узагальнення наявного наукового доробку, уточнення поняття і ознак конкурентоспроможності стосовно складних соціально-економічних систем мікро-, мезо- та макрорівнів. На результатах таких досліджень повинна ґрунтуватися розробка стратегій, концепцій та програм, спрямованих на формування конкурентоспроможності широкого кола суб'єктів – від підприємства до національної економіки.

Метою дослідження є вдосконалення підходів до визначення співвідношення факторів та результатів формування конкурентоспроможності, обчислення і порівняння рівня конкурентоспроможності національних економік

на основі розробленої методики, що ґрунтується на показниках експортної конкурентоспроможності та усталеності економічного зростання.

Фахівці одностайно визнають відсутність єдиного загального визначення конкурентоспроможності. Якщо нещодавно ця обставина викликала обурення і розглядалась як свідчення недосконалості наукових досліджень, то в умовах сучасного динамічного середовища, що швидко змінюється, вона є цілком природною. Визначення конкурентоспроможності постійно еволюціонує в часі. Науковці вводять до наукового обігу нові поняття або модифікують ті, що існували раніше: конкурентність, конкурентна позиція, конкурентний статус (фірми, держави) тощо, та фундаментально обґрунтовують своє бачення проблеми. Діалектика названих понять гідна стати предметом окремого глибокого дослідження.

Так, Б. Шлюсарчик визначає «конкурентність» як здатність якогонебудь економічного суб'єкта вирішувати проблеми реалізації своїх інтересів шляхом конкурентної боротьби та його схильність до посилення власних конкурентних позицій [2]. За думкою дослідника, якщо конкурентоспроможність – це переважно категорія статична, яка характеризує стан речей, який склався на момент аналізу, то конкурентність підкреслює орієнтацію економічного суб'єкта на поліпшення конкурентних позицій в динаміці, характеризує його певні цільові установки [2]. Якщо конкурентність ринків, визначена через можливості та ступінь впливу окремих фірм на умови реалізації продукції, є звичним предметом розгляду в економічній літературі [3], то міжнародна конкурентність національної економіки – це відносно нова суспільно-економічна категорія.

Л. Антонюк, ґрунтуючись на доробку І. Ансоффа, вводить у науковий обіг поняття «конкурентний статус держави» [4].

Еволюція підходів до трактування конкуренції, конкурентоспроможності та сполучених понять, свідчить про поступовий розвиток названої проблеми одночасно з розвитком системи світової економіки та її підсистем нижчих рівнів. Дослідження конкурентоспроможності виходить на новий якісний рівень за принципом руху по спіралі, що вимагає розробки нових підходів, удосконалення та уточнення понять, що існують, визначень, методів аналізу.

Адекватне сучасним умовам визначення конкурентоспроможності є вихідним пунктом дослідження та запорукою досягнення поставленої мети і реалізації завдань.

Якщо в нещодавньому минулому переважало визначення конкурентоспроможності як здатності протидіяти суперникам на ринку шляхом використання конкурентних переваг, то сьогодні низка дослідників тлумачать конкурентоспроможність як ступінь ефективності суб'єкта при виконанні своїх функціональних обов'язків, або «призначення» в умовах можливої протидії суперників [5, 6, 7].

Ми визначаємо конкурентоспроможність будь-якого об'єкта як стан, обумовлений наявністю в об'єкта властивостей, що забезпечують можливість його функціонування з достатньою для виконання свого функціонального та суспільного призначення ефективністю, в середовищі подібних за типовими та характерними ознаками об'єктів [8].

Конкретизуємо це загальне визначення стосовно системи «національна економіка» як складової системи «світова економіка». Визначимо

конкурентоспроможність системи «національна економіка» як динамічний стан, обумовлений якісними і кількісними характеристиками зовнішніх та внутрішніх факторів та умов, за якого забезпечується здатність до саморегулювання, самовідтворення, вдосконалення згідно з пріоритетами сталого розвитку і національного добробуту, національної безпеки та ефективної взаємодії з суб'єктами міжнародного економічного середовища.

Конкурентоспроможність системи «національна економіка» є комплексним поняттям і спирається на фактори як внутрішнього, так і зовнішнього (глобального) середовища. Проблема розглядається, перш за все, в «національному» контексті – економічного зростання, сталого розвитку, добробуту та рівня життя населення, національної безпеки. Одночасно конкурентоспроможність національної економіки (країни), може розглядатись тільки щодо подібних суб'єктів конкуренції, а саме – інших країн, і виявляється в міжнародному контексті.

Ми запроваджуємо у визначення конкурентоспроможної системи «національна економіка» здатність до ефективної взаємодії із суб'єктами міжнародного економічного середовища як важливий аспект виконання нею суспільно-економічного призначення в ролі підсистеми світової економічної системи. Класичні теорії міжнародної торгівлі А. Сміта, Д. Рікардо, Хекшера-Оліна та ін. довели, що вигоду від участі в міжнародному поділі праці отримують як безпосередні учасники обміну, так і світове господарство в цілому. Завдяки численним зв'язкам мережевого характеру між суб'єктами світової економіки, результати міжнародної взаємодії поширюються за межі безпосередніх учасників міжнародних економічних відносин. У сучасних умовах глобалізації світогосподарських зв'язків зростає роль окремих національних економік та країн у забезпеченні ефективності функціонування світової економіки як системи мегарівня. Ми вважаємо систему «національна економіка» конкурентоспроможною, якщо виконується принцип ефективності за Парето: країна покращує своє становище за умови, що це не погіршить (або поліпшить) становище інших країн як суб'єктів світового господарства. З іншого боку, за сучасних умов конкурентоспроможною може бути лише та національна економіка, що найефективніше використовує можливості глобалізації. Країна, відкрита для міжнародної конкуренції, забезпечує гнучкість використання всіх ресурсів для товаровиробників, що, в кінцевому рахунку, й призводить до підвищення її конкурентоспроможності.

Грунтуючись на запропонованому визначенні, при системному підході до конкурентоспроможності національної економіки, можна виділити такі аспекти її вивчення, а на подальших етапах дослідження – також оцінювання:

1. Факторний, що розглядає умови та джерела формування конкурентоспроможності, або фактори конкурентоспроможності.

2. Процесний, що визначає властивості, які дають змогу системі виконувати свої функції, реалізувати конкурентні переваги, а також інструменти і засоби формування конкурентних переваг і виконання системою свого функціонального і суспільного призначення.

3. Результативний, що розглядає результати функціонування національної економіки у зв'язку з її конкурентоспроможністю, тобто визначає

ступінь та ефективність виконання системою функціонального і суспільного призначення порівняно з іншими учасниками конкурентного середовища.

Процеси соціально-економічного розвитку і, відповідно, формування конкурентоспроможності в системі відбуваються безперервно, по висхідній траєкторії (спіралі). Тому на попередньому витку спіралі (рівні) формування конкурентоспроможності фактори здійснюють вплив на результати, а результати конкурентоспроможності на наступному рівні стають її факторами, що відображає модель «Спіраль формування конкурентоспроможності» (рис. 1).

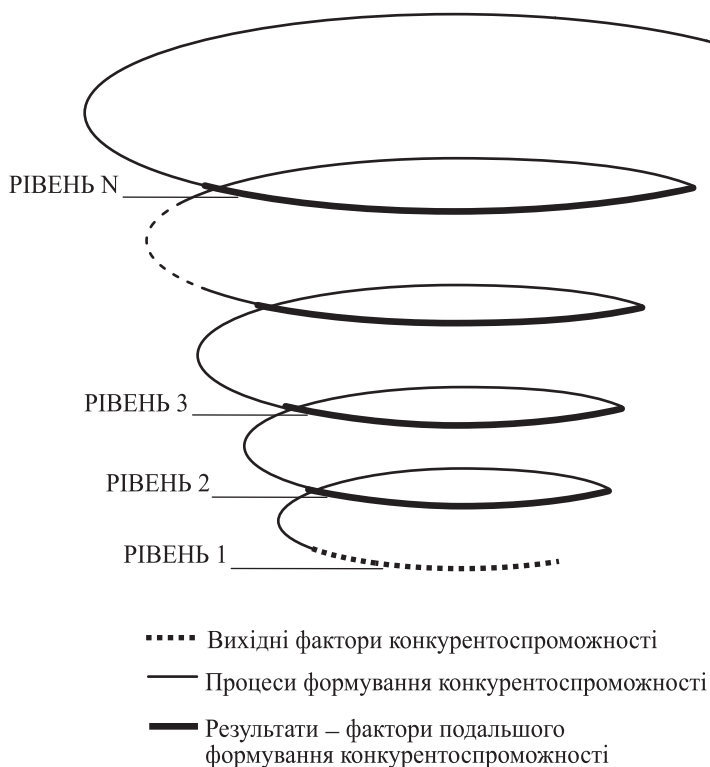

Рис. 1. Модель «Спіраль формування конкурентоспроможності»

Вихідні (первинні) фактори конкурентоспроможності знаходяться на початку спіралі, що визначає започаткування цілеспрямованого, систематизованого процесу формування конкурентоспроможності. Це можуть бути природні фактори, а також ті, що склалися історично на сьогодні. На основі первинних факторів конкурентоспроможності формується вихідний рівень конкурентоспроможності системи. У певних випадках може бути визначений стан неконкурентоспроможності системи, на якому ми не зупиняємось, оскільки ця проблема потребує окремого дослідження.

Процеси формування конкурентоспроможності включають створення механізмів, інструментів і засобів для виконання національно економічною системою своїх функцій і суспільного призначення: фор-

мування ефективного господарського механізму, формування або вдосконалення інституцій, розробку адекватної економічної та зовнішньоекономічної політики, а також стратегії формування (забезпечення, підвищення) конкурентоспроможності. Процеси безпосередньо спрямовані на виявлення потенційних і реальних конкурентних переваг, розробку заходів з їх посилення, формування нових конкурентних переваг. Процеси також обумовлюють безпосереднє здійснення заходів, спрямованих на формування конкурентоспроможності.

У результаті процесів відбувається реалізація на певному рівні функцій та суспільного призначення національної економічної системи та виникають результати як наслідок дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей – економічне зростання або сталий розвиток економіки, забезпечення певного рівня добробуту та створення можливостей для інтелектуального розвитку, національна безпека, формування відкритої економіки тощо. Досягнуті результати забезпечують новий стан системи. Тепер результати втілюють в собі фактори подальшого розвитку на наступному витку спіралі (рівень 2 на рис. 1).

Кількість витків спіралі та відстань між витками визначається сукупністю характеристик системи «національна економіка», ефективністю створення та реалізації конкурентних переваг, характером стадії розвитку, на якій знаходиться країна (ресурсна, інвестиційна, інноваційна). На певному рівні досягнута конкурентоспроможність починає визначати особливості спіралі.

Відповідно до запропонованої моделі формування конкурентоспроможності стає можливою розробка методики оцінювання і зіставлення міжнародної конкурентоспроможності національних економік.

Для оцінки конкурентоспроможності національної економіки застосовують кількісні та якісні – експертні та соціологічні методи. Кількісні – базуються на використанні математичних і статистичних методів аналізу для показників. Кількісний аналіз доповнюється якісним, оскільки не всі фактори та механізми зростання конкурентних переваг та нагромадження потенціалу конкурентоспроможності можна виміряти.

За результатами нашого дослідження методи визначення та оцінки конкурентоспроможності національної економіки можна класифікувати таким чином:

- на основі факторного аналізу;
- на основі системного оцінювання поточної ефективності інституцій та соціально-економічної політики з використанням як статистичних показників, так і результатів моніторингу (короткостроковий період);
- на основі оцінювання за досягнутими результатами згідно з поставленими цілями і завданнями розвитку в довгостроковому періоді.

У сучасній теорії та практиці існує багато підходів до визначення і оцінки конкурентоспроможності національної економіки та показників, які її характеризують. Найбільш відомими та всеосяжними є розробки Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum) і Міжнародного Інституту менеджменту (Institute of Management Development), Лозанна, Швейцарія. У 2009 р. розрахунок Індексу глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) Всесвітнім економічним форумом проведено для 133 країн і опубліковано у Звіті про світо-

вий розвиток (World Development Report 2009–2010 pp.) [9]. Міжнародний Інститут менеджменту опублікував глобальне дослідження конкурентоспроможності 57 країн світу у виданні The World Competitiveness Yearbook, 2009.

Перевагою і одночасно вадою методик, розроблених і використуваних названими організаціями, є велика кількість показників (від 300 до 500), що визначаються з використанням переважно якісних методів. Фахівці звертають увагу на суб'єктивність оцінок складових конкурентоспроможності своєї країни представниками бізнесу та публічних інституцій.

Ми вважаємо, що поряд із розрахунком узагальнюючих інтегральних індексів конкурентоспроможності країн за методиками названих міжнародних організацій доцільною є розробка окремих методик визначення конкурентоспроможності національних економік (країн) з акцентом на різних складових цієї багатовимірної категорії, з використанням обмеженої кількості виключно кількісних показників.

Грунтуючись на широко прийнятих у світовій літературі підходах до трактування та визначення міжнародної конкурентоспроможності, можна дійти висновку, що оцінка міжнародної конкурентоспроможності країни повинна здійснюватися у двох аспектах:

- як експортна конкурентоспроможність (короткостроковий аспект);
- як загальна конкурентоспроможність, тобто здатність до економічного зростання (довгостроковий аспект).

Для визначення складових показника міжнародної конкурентоспроможності країни необхідно взяти до уваги наявність і доступність однорідного масиву статистичних даних. У дослідженні використано дані, які наводяться в статистичних додатках до щорічного звіту Світового банку (The World Development Report, 2009) [10].

У пропонованій методиці використано метод оцінювання за досягнутими результатами, які, у свою чергу, є факторами формування конкурентоспроможності на наступному рівні спіралі формування конкурентоспроможності національної економіки.

Як показник експортної конкурентоспроможності країни, що характеризує певною мірою рівень відкритості системи «національна економіка» та взаємодію із суб'єктами міжнародного економічного середовища, пропонуємо використовувати порівняльне співвідношення питомої ваги експорту країни у світовому експорті та питомої ваги валового внутрішнього продукту (ВВП) країни у світовому ВВП, який відображає характер попиту на товари, що виробляються в країні, на світових ринках. Якщо країна виробляє великі обсяги продукції, але така продукція не користується попитом на світових ринках, тобто якщо питома вага експорту країни у світовому експорті значно нижча за питому вагу ВВП країни у світовому ВВП, це, скоріше за все, свідчить про її низьку міжнародну конкурентоспроможність, і навпаки.

Щодо показника, який характеризує економічне зростання, пропонується використовувати середньорічний темп зростання ВВП національної економіки за певний період. При цьому необхідно зважати на те, що рівномірний темп економічного зростання свідчить про устален-

ний характер розвитку. Для багатьох країн, які розвиваються, щорічний темп економічного зростання та його спрямованість (зростання або спад) значно коливаються в окремі роки. Для врахування такої специфіки в розрахунок показника міжнародної конкурентоспроможності включено коефіцієнт коливань (відхилень) від постійного тренду щорічного темпу зростання ВВП країни, що дає змогу врахувати усталеність економічного зростання. Чим вище такий коефіцієнт, тим менш стабільним є економічне зростання і, відповідно, нижчою є міжнародна конкурентоспроможність країни, та навпаки.

Запропонована нами формула показника міжнародної конкурентоспроможності країни МК має такий вигляд:

$$MK_i = \frac{SG_Exp_i}{SG_GDP_i} \cdot Aver_i \cdot \frac{1}{\sigma_i}, \quad (1)$$

де SG_Exp_i – питома вага експорту i -ї країни у світовому експорті;
 SG_GDP_i – питома вага ВВП i -ї країни у світовому ВВП;
 $Aver_i$ – середньорічний темп економічного зростання;
 σ_i – середнє квадратичне відхилення,

$$\sigma_i = \sqrt{\frac{\sum_{j=1}^n (y_{ij} - Aver_i)^2}{n-1}}, \quad (2)$$

де n – кількість років, що аналізуються;

y_{ij} – темп економічного зростання в j -му році для країни i .

Розрахунок проведено з використанням статистичних даних за 120 країнами світу за період 2000–2007 рр.

Аналіз результатів було здійснено окремо для груп країн з високим, середнім (у т. ч. середнім високим та середнім низьким) та низьким рівнем доходу на душу населення за класифікацією Всесвітнього банку [10]. Ми виходили, по-перше, із твердження щодо доцільності порівняння суб'єктів, що є відносно зіставними за рівнем розвитку, по-друге, з принципово різного змісту та характеру динаміки експортних показників і економічного зростання для різних груп країн.

У табл. 1 наведено результати розрахунку для групи країн із середнім низьким доходом на душу населення, до якої належить Україна.

Перше місце в рейтингу конкурентоспроможності для названої групи займає Китай з індексом 10,28, який попри високі показники економічного розвитку знаходиться в названій групі завдяки чисельності населення.

На другому місці знаходиться Таїланд, значення індексу для якого складає 9,41, перш за все, завдяки високому показнику SG_Exp / SG_GDP .

Третє місце посідає Україна з рейтингом 9,11, обумовленим виключно сприятливими показниками експорту та стабільно високим темпом економічного зростання за визначений період.

Ми вважаємо, що запропонована методика є в цілому прийнятною для визначення і зіставлення конкурентних позицій країн. Одночасно результати аналізу свідчать про необхідність її вдосконалення.

Розрахунок показника конкурентоспроможності країн з низьким середнім рівнем доходу, 2000–2007 рр.

Країна	Експорт 2007 р., млн дол.	ВВП, 2007 р., млн дол.	Питома вага експорту країни у світовому ек- порті SG_Exp	Питома вага ВВП країни у світовому ВВП SG_GDP	Відношення SG_Exp/ SG_GDP	Середній темп зростання ВВП на душу населення	Середнє квадратичне відхилення	Показник конкурентоспроможності (МК)
Алжир	59518	135285	0,00428	0,00249	1,7202	2,18	1,79	2,1
Ангола	38100	58547	0,00274	0,00108	2,5445	6,95	7,82	2,26
Вірменія	1219	9177	0,00009	0,00017	0,5194	10,8	3,17	1,77
Азербайджан	9300	31248	0,00067	0,00057	1,1637	15,13	9,42	1,87
Болівія	4485	13120	0,00032	0,00024	1,3366	0,9	1,76	0,68
Камерун	3750	20644	0,00027	0,00038	0,7103	1,8	0,98	1,3
Китай	1217939	3280053	0,08763	0,06035	1,4519	10,2	1,44	10,28
Колумбія	29360	171979	0,00211	0,00316	0,6675	2,78	2,51	0,74
Конго, Республіка	6100	7646	0,00044	0,00014	3,1195	0,78	3,19	0,76
Еквадор	13751	44184	0,00099	0,00081	1,2169	2,27	1,81	1,53
Єгипет	16201	128095	0,00117	0,00236	0,4945	3,1	1,66	0,92
Сальвадор	3980	20215	0,00029	0,00037	0,7698	1,1	1,32	0,64
Грузія	1240	10176	0,00009	0,00019	0,4765	8,18	1,04	3,75
Гватемала	6926	33432	0,0005	0,00062	0,81	0,82	0,24	2,76
Гондурас	2160	12279	0,00016	0,00023	0,6878	2,03	2,64	0,53
Індія	145228	1170968	0,01045	0,02155	0,4849	5,63	1,93	1,42
Індонезія	118163	432817	0,0085	0,00796	1,0675	3,47	2,04	1,81
Йорданія	5760	15832	0,00041	0,00029	1,4226	2,33	1,23	2,69
Іран	83000	270937	0,00597	0,00499	1,1978	4,53	1,16	4,68
Македонія	2401	6217	0,0002	0,00013	1,5445	2,05	2,31	1,37
Молдова	1370	4396	0,0001	0,00008	1,2186	5,37	2,6	2,52
Монголія	1529	2689	0,00013	0,00006	2,274	4,73	1,96	5,49
Марокко	14646	73275	0,00105	0,00135	0,7815	3,07	4,15	0,58
Намібія	2720	6372	0,00023	0,00013	1,7071	1,48	1,73	1,46
Нікарагуа	1210	5676	0,00009	0,0001	0,8335	1,45	1	1,21
Парагвай	3374	12004	0,00024	0,00022	1,099	0,35	3,4	0,11
Перу	27956	109088	0,00201	0,00201	1,002	3,45	2,67	1,29
Філіппіни	50276	144129	0,00362	0,00265	1,3639	3,2	3,32	1,31
Шрі Ланка	7750	32354	0,00056	0,0006	0,9366	4,57	0,85	5,03
Сирія	11330	38081	0,00082	0,0007	1,1633	1,3	1,47	1,03
Таїланд	152469	245818	0,01097	0,00452	2,4252	4,03	1,04	9,41
Україна	49100	140484	0,00353	0,00258	1,3666	7,6	1,14	9,11

*Розраховано автором за The World Development Report / The International Bank of Reconstruction and Development / The World Bank/ Washington DC, 2002–2009 pp.

По-перше, доцільним є поділ країн на групи за кластерним методом, зокрема з використанням пакета STATISTIKA.

По-друге, розрахунок показника економічного зростання доцільно проводити на більшому інтервалі часу, якнайменше за 15 років. За результатами аналізу, здійсненого нами за тією ж методикою для періоду 1992–1998 рр. в рамках держбюджетної науково-дослідної теми кафедри міжнародних фінансів Дніпропетровського державного університету «Проблеми визначення і підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності України (роль Дніпропетровської області), Україна опинилася на останньому місці з 53 країн з від'ємним значенням індексу (–1,8). При цьому Китай зайняв перше місце серед країн світу, що дало змогу спрогнозувати його економічний стрибок. Розрахунок показника експортної конкурентоспроможності теж доцільно здійснювати в динаміці за той же період часу, що й економічного зростання.

По-третє, згідно з визначеним для конкурентоспроможної економіки завданням забезпечення добробуту населення доцільно включити в розрахунок показник людського розвитку або подібні показники.

Список використаної літератури

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) «Шляхом Європейської інтеграції» / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін. Нац. Ін.-т стратегічних досліджень, Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європейської інтеграції України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 44 с.
2. Шлюсарчик Б. Міжнародна конкурентна позиція країни: досвід Польщі / Б. Шлюсарчик. – Д.: Вид-во ДУЕП, 2004. – 324 с.
3. Жаліло Я.А. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / за ред. Я.А. Жаліла. – К.: Знання, 2005. – 340 с.
4. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л.Л. Антонюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 324 с.
5. Богомолова И.П. Анализ формирования категории конкурентоспособности как фактора рыночного превосходства экономических объектов / И.П. Богомолова, Е.В. Хохлов // *Маркетинг в России и за рубежом*. – 2005. – № 1 (45). – С. 113–119.
6. Алещенко В.В. Теоретико-методологические вопросы конкурентоспособности экономической системы // *Маркетинг в России и за рубежом*. – 2005. – № 1 (45) – С. 113–119.
7. Павленко А.Ф. *Маркетинг: підручник* / А.Ф. Павленко, А.В. Войчак. – К.: КНЕУ, 2003. – 246 с.
8. Тараненко І.В. *Методологія системного дослідження конкурентоспроможності* / І.В. Тараненко // *Академічний огляд*. – 2008. – № 2. – С. 12–23.
9. *The Global Competitiveness Report 2009–2010* / World Economic Forum, Geneva. 2009. – 492 с.
10. *The World Development Report 2009* / The International Bank of Reconstruction and Development / The World Bank/ Washington DC, 2009. – 368 p.

Отримано 30.09.2009.